

In „De Reformatie” van 28 Oct. 1938 zette ik uiteen, dat deze verklaring weinig bevredigen kon. Maar op de Synode te Sneek, 28 Sept. j.l., wederom over dit zeggende van Dr. A. Kuyper uit 1879 handelende, noemde Prof. Dr. H. H. Kuyper opnieuw deze bestrijding destijds door „Nieuwe Rotterdamse Courant” e.a. van het recht om te promoveren aan een niet door de Overheid gestichte Hoogeschool, en zeide hij, later van studenten der Vrije Universiteit uit den eersten tijd vernomen te hebben, dat Dr. A. Kuyper op college het recht tot promoveren aan de Theologische School ontkend had; alsof dus zijne uitspraak in „De Heraut” van 23 Febr. 1879 niet zou mogen gelden als uitdrukking van zijn gevoelen destijds.

Moesten we het ons inderdaad aldus denken, dan zou Dr. A. Kuyper destijds uit tactische overwegingen, om „Nieuwe Rotterdamse Courant” en strijdgenooten van haar zoo mogelijk te meer schaakmat te zetten, of althans in de Theologische School te Kampen een feitelijke bondgenoot te krijgen in zijn verweer tegen de beweringen dezer bladen en bestrijders, aangedrongen hebben op de instelling van de gelegenheid tot doctorale studie en promotie te Kampen, hoewel hij van meening ware geweest, dat zoodanige instelling toch eigenlijk principieel niet toelaatbaar ware, omdat deze School door een kerk was opgericht en werd onderhouden en verzorgd.

Dat mocht dan een bedenkelijke tactiek heeten: tot eigene verkrijging van hulp een ander aansporen tot het doen van iets, dat men zelf ongeoorloofd acht.

En daar zou dan een tweede zaak bijkomen. Dr. A. Kuyper schreef ook: „O.I. kan het”. En drukte daarmee uit, van overtuiging te zijn, dat hier geene principieele belemmeringen waren. Zelfs deed hij door wat hij volgen liet, n.l.: „Maar toch zal het denklijk wel worden belet”, uitkomen, dat hij voorzag, dat wel manoeuvres van niet goed te keuren aard hier verhinderend zouden werkzaam worden, doch geen verzet uit eenig rechtmatig principe.

Dan zou Dr. A. Kuyper dus als zijne overtuiging neergeschreven hebben, wat niet zijne overtuiging geweest ware, maar eigenlijk vlak tegen zijne overtuiging inging.

Dergelijke voorstelling werpt geen vriendelijk licht op Dr. A. Kuyper, en laat hem in weinig aantrekkelijk beeld verschijnen. Zij ontmoet daarom bij mij geen gering bezwaar. Eervol voor Dr. A. Kuyper komt mij althans de veronderstelling voor, dat hij in 1879 bij zijne bestudeering van het recht tot Universiteitsstichting en promotie, waarmede hij zich toen druk bezig hield, (vgl. zijne, April 1879 gedateerde, voorrede voor zijn „De Leidse Professoren” enz.), gezien heeft, hoe de dingen te dezer zake objectief liggen, en daaraan uiting heeft gegeven in boven medegedeelde uitspraak in „De Heraut” van 23 Febr. 1879, maar dat hij daarna, toen de Vrije Universiteit gesticht was, zijnen blik door de overweging der belangen van deze stichting heeft laten benevelen, om in dezen niet meer goed te onderscheiden.

En zoo zal het gekomen zijn, dat ook hij in 1914 niet heeft opgemerkt, dat wanneer de Synode van de Gereformeerde Kerken in dat jaar aan Curatoren der Theologische School opdracht gegeven had, met het College van Hoogleraren regelingen te ontwerpen voor de mogelijkheid van doctorale studie en promotie aan deze School, en aan het College van Hoogleraren had opgedragen van zijn recht tot leiding der studie en tot opleiding tot doctorale examens en tot promotie tot Doctor Theologiae gebruik te maken aan die School, niet de Kerk, noch de Synode het doctoraat aan deze School verleende, evenmin als de Vereniging voor Hooger Onderwijs op Gereformeerden grondslag dat doet aan de Vrije Universiteit, of de Overheid het doet aan de Rijksuniversiteiten, maar slechts gedaan zoude hebben, wat deze Vereniging en de Overheid te dezer zake ook doen, en met alle recht doen mogen, en waartoe zij zelfs verplicht zijn, om n.l. aan hare inrichtingen voor Hooger onderwijs de zaken zoo te regelen, dat die inrichtingen op de beste wijze aan haar doel kunnen beantwoorden, en dat de daaraan verbonden Hoogleraren op de beste manier aan hunne roeping kunnen voldoen.

En zoo kwam hij ook tot het schrijven van dat zonderlinge artikel in „De Standaard” van 6 Nov. 1914; zie „De Reformatie” van 28 Oct. 1938.

Er zijn er echter meer, die in dezen niet recht schijnen te kunnen onderscheiden. Zij vermogen op dit terrein de dingen niet goed uit elkander te halen of te houden, lijkt het wel, hoewel Prof. Dr. J. Woltjer reeds in 1902 de lijnen duidelijk aangaf, toen hij zeide: „men roept het zoo luide uit, dat de Kerken geen recht hebben de wetenschappen te beoefenen, dat deze haar eigen terrein heeft, en dat is ook zoo. Maar vergeten mag het niet, dat ook onze Vereniging” (voor Hooger onderwijs op Gereformeerden grondslag) „dat recht mist. Ook de Staat heeft het niet. De beoefening der wetenschap is niet de taak van de Kerken of van een Vereniging, maar van de mannen die wetenschappelijk onderwijs geven aan de School”; zie J. H. Kok, „Uit de Geschiedenis van de Geref. Kerken in Nederland”, 1939, blz. 135.

Het is wel jammer, dat ook geleerden in dezen niet beter kunnen onderscheiden, noch luisteren naar wat een man als Prof. Dr. J. Woltjer hier zegt.

We mogen ons daarover bedroeven.

Hier openbaart zich gebrek aan inzicht en aan helderheid van onderscheiding.

Reden tot beklag geeft dat echter niet.

Bij de boven als moeilijk te aanvaarden aangeduide verklaring van Dr. A. Kuyper's woord in 1879 zou het echter eenigszins anders staan.

S. GREIDANUS.

De meisjes in aantocht.

Naar gemeld wordt, heeft de Bond van meisjesverenigingen op gereformeerden grondslag het plan, een landelijke propaganda-actie te voeren. 't Zal meteen beginnen.

Ik hoop, dat de voedsler-vrouwen van den Bond slagen zullen. En ik wil graag eens van deze plaats vertellen, dat ik dien meisjesbond een warm hart toedraag. Hij heeft een snellen groei gehad, ook ik heb hem zien opkomen van het begin af aan, en heb me steeds verblijd over de fijne manier, waarop hij geleid wordt. Niet wijs zijn boven hetgeen men behoort wijs te zijn. In het orgaan geen spoor van een poging, om via de jeugd een tegenwicht te vormen tegen sommigen, die onder de ouderen de aandacht hadden gevraagd voor een nadere overweging van eenige leidraadaxioma's, maar zonder direct het jeugdwerk er in te betrekken. Alles echt, en frisch, en vertrouwend, en toch, waar 't pas geeft, „in de gaten houdend”. Een orgaan, dat zijn vrouwelijk karakter nog nooit verloren heeft, en dat de kans zag, leidraden te geven zonder draderig te worden.

Daarbij een verenigingsleven, dat al de schakeeringen kent van tijd en plaats, maar dat, laat het zich in breede meetings zien op een „toogdag” (gelukkig zijn de meisjes zuinig met dat woord) frisch en sterk is.

Ik hoop, dat ieder meewerken zal, om die propaganda-tochten te doen slagen. Met name predikanten en ouderlingen en jeugdleiders in algemeenen zin zouden heel wat kunnen helpen. Ik las juist vanavond nog een woord van Bill Sunday, den amerikaanschen opwekkingspreekster. „Gij kunt kranjes en wetenschappelijke clubs en bibliotheken en allerlei andere hoogklinkende verenigingen hebben, Carnegie moge een bibliotheek in elke stad op elken hoek van de straat stichten, en zij moogt er een universiteit op elken tegenoverliggenden hoek bij bouwen, en in het midden tusschen deze twee kunt gij nog een school zetten, maar zonder den onderwetschen godsdienst van Jezus Christus kunt gij Amerika niet redden van weg te zinken in het verderf. Dan gaat het te gronde.”

Onze meisjes verbeelden zich niet Nederland te moeten redden. Ze willen slechts zichzelf zijn, zich wapenen voor den strijd, zoowel tegen den aanval, die tegen haar zelf, haar mannen en kinderen van straks zal loskomen, als ook om zelf een zoutend zout te kunnen zijn, en een lichtbaken, en een meer-dan-markentaster in het leger van onzen Koning. Ze hebben Carnegie niet noodig gehad, om plaatselijke bibliotheekjes op te richten. En er wat uit te halen voor dezen strijd.

Maar zooals men vaak de jongelingen van eertijds kan terugvinden in het kerkelijk leven, zoo ook de meisjes van eertijds. De meisjes van Bouwen en Bewaren. De dominees zullen ze op het huisbezoek zoo maar er uit kunnen pikken, haar, die op die vereniging wat betekend hebben.

En de „ouderwetsche godsdienst”, ja, die is er nog. Niet ondanks de bibliotheekjes, maar met deze als gewonnen vrucht; bijeengegaard uit spaarpotjes, die meer vermogen dan een slordig miljoen van Carnegie, die chiques kan schrijven, maar de menschen niet kon trekken.

Dat kan onze Bond ook niet. Dat kunnen we slechts met z'n allen, onder God.

En daarom hoop ik, dat men algemeen helpen zal, en dat velen zullen toetreden. We behoeven niet bang te wezen, dat er wierook in de kleren blijft hangen, na een vergadering. Of dat de intellectuelen er zullen verkommeren. Eerder geloof ik, dat deze laatste titularissen er van op zullen knappen.

K. S.

LITERATUUR EN KUNST

Ter verontschuldiging.

Verleden week plaatsten we een artikel over de „Camera Obscura”, aan de Redactie aangeboden, onderleekend J. H. Kruizinga.

Het spijt ons, te moeten meedeelen, dat deze onderleekening niet juist was. Er had onder moeten staan: Carel Scharren. Een lezer wees erop, en na vergelijking met Scharren's boek „De Roeping der Kunst” (Wereldbibliotheek, Amsterdam 1917, bladzijden 154—162) moest ik hem helaas gelijk geven, dat dit artikel zoo goed als geheel letterlijk is overgeschreven uit dit boek. Slechts heeft de heer Kruizinga enkele cursiveringen weggeleten, van een „doove” stad een „dooide” gemaakt, eenige alinea's veronachtzaamd, en — misschien vanwege het Calvinistisch karakter van het blad, waarvoor hij overschreef — in den laatsten zin Scharren's „goddelijken humor” beroofd van het praedicaal. Alleen de „humor” bleef staan.

We beloven den lezers, dat we van den heer K. geen copie meer zullen plaatsen.

Aan de lezers, en aan de uitgeefster van het boek, waaruit dit onstellige plagiaat gepleegd is, bieden we onze verontschuldiging aan.

K. S.

Een goede hors d'oeuvre.

P. H. Ritter Jr. Een kapper over een professor. - G. F. Callenbach N.V., Uitgever, Nijkerk.

Grillig is de smaak van het lezend publiek. Van vele groote dichters en prozaschrijvers wordt gaarne op gezag van handboekjes of critici aangenomen, dat zij tot de vorsten in onze letterkunde behooren, maar het publiek schuwt blijkbaar den omgang met deze grooten en ondanks jubilea, met daarbij behorende geleerde verhandelingen en enthousiaste redevoeringen, blijven zij onbekenden voor de breedere laag der ontwikkelde lezers.

Er zijn schrijvers geweest, die tijdens hun leven een groote populariteit genoten, voor wie men — en dat zegt wat in Nederland — een standbeeld heeft opgericht na hun dood, opdat ook het nageslacht zich nog zou kunnen verlustigen aan de trekken van den man, die ook hen nog zal ontroeren door zijn geschriften. Tollens' monument kan getuigen, dat van die liefde niets meer is overgebleven dan een massief brok steen, dat in zijn ijzige onbewegelijkheid het huidige geslacht weinig meer kan bezielen.

Er zijn auteurs, wier werken een tijdlang in leders handen komen, die ongehoorde oplagen beleven, maar wier populariteit is als een fel opblaasend strooivuur. Na luttel maanden is hun roem verdwenen en met moeite kan men iemand bewegen zulk een beroemd boek nog eens ter hand te nemen.

Daarentegen zijn er ook schrijvers geweest, van wie de tijdgenoot geen bijster groote verwachting had, wier werk men wel aardig vond, maar wien geen blijvende naam voorspeld werd. En deze hebben zich niet alleen tientallen jaren gehandhaafd, maar hun bekendheid nam toe met de jaren en ondanks critiek op hun persoon, bleef hun werk onaangestast en werd tot volksbezit.

Tot deze wenigen behoort Hildebrand, wiens alter ego Nicolaas Beets, den lijdensweg naar een vergeten plek in de literaire handboeken reeds grootendeels heeft afgelegd. De verzen en stichtelijke werken van den eenmaal gevierden predikant-dichter staan te vergelen in vele boekenkasten, terwijl het prozageschrift van den student Hildebrand zijn veertigsten druk beleefd in een luxe uitgave.

Een der slachtoffers van de speelsche, maar daardoor niet minder bijtende ironie van Hildebrand heeft hem betfeld met den naam „onsterfelijk”, en weinig vermoeden de schrijver en zijn tijdgenooten, dat de dik-woordige heer Kegge, behalve parvenu, ook nog profeet was. Immers, een schrijver, die na honderd jaar nog gelezen en genoten wordt, verdient in onzen hyperbool-beminnenden tijd, stellig het praedicaat „onsterfelijk”. Waarom toch zou een roem, met de jaren vergroot, straks gaan verbleeken?

De monumentale luxe-uitgave van de Camera Obscura zal stellig niet het definitieve standbeeld worden; de kleinere uitgave zal daarnaast blijven bestaan en van hand in hand overgaan. Tijdgenoot en het jongere geslacht hebben den stijl van het boek bewonderd, al hebben de grootsten der 19de eeuw, Polgieter en Busken Huet, den inhoud der novellen geen volkomen recht gedaan. Zij, de romantici, die de futloosheid van hun tijd den spiegel der 17de eeuw voorhielden, hebben niet begrepen, dat de humorist Hildebrand minstens evengoed als zij, den geest des tijds hekelen wilde, doch anders, fijner, ironischer en zij konden zich niet indenken, dat hij er beter in zou slagen, dan zij. Hun critiek trof den ijdel jongen man, die voor zichzelf de beste rollen reserveerde, terwijl hij zijn schitterend talent verspilde aan brave, maar onbenullige menschen. En ook de latere critiek had minder waardeering voor den persoon, dan voor den auteur Hildebrand.

De persoon van Hildebrand herinnerde velen aan den stichtenden predikant-dichter, den gevierden conservatieven professor-redenaar, die door de critiek der 80'ers als een ijdel, onbeduidend man was bekend geworden. Zoo gingen velen Beets op hoog gezag veroordeelen, zonder hem zelf te kennen. Napraterij staat in de literatuur wel geleerd.

En nu viert wij het jubileum van de Camera Obscura en gedenken we het wonder-frissche werk van Hildebrand, zonder ons diep-in bewust te zijn, dat die Hildebrand toch feitelijk niemand anders is dan Nicolaas Beets.

Het is daarom een zeer sympathieke daad van den bekenden criticus Ritter, dat hij Beets, zelfs den ouden Nicolaas Beets, den professor, deel laat nemen aan de huldiging van Hildebrand. Wanneer men in zijn boek het vierde hoofdstuk leest, over de viering van den zeventigsten verjaardag van den scheidenden professor, dat eindigt met diens woorden „Dat was een schoone dag!”, dan zal men kunnen begrijpen, dat hij bij deze gelegenheid zou kunnen uitroepen: „dat is een schoone daad!”

Beets was niet afkeerig van huldebetoen en waarom zou men dit onthouden aan den man, die althans voor zijn tijd een groote populariteit genoot. De mindere man had eerbied voor den minzamen professor.

De titel van Ritter's bijdrage tot deze herdenking

is dan
Profes.
aandee
is; he
innerin
en een
groot
verwac
op der
inricht
kamer.
In d

Beets
klaarb
heid v
van B
leen i

De i
lijk lev
van ee
dienen
geschr
de sch
neeml
kamme
geestel
van de
zagen,
ons li
zijn on
zijn tij
man w
opmerl
fijnen

Men
den st
alleen
gerlijs
groot
heeft
Ritter
dieper
tiekloo
uitlegg
nieten
En tev
luimige
'eastig
levensv
barmh
brengt

Een
Camer
en gee
ouzen
lijk, d
van de
van zij
Camer
merken
geschr
sterfeli
De
niet w
van Ar
afwerk
den tel
negenti
Rest
Beets'
vinden
zich ee
Zeer
„een I
heeft I
andere
krijgen
men n
In s
van ni
grondij
heeft I
Camer
varen
Gron

Een
Camer
en gee
ouzen
lijk, d
van de
van zij
Camer
merken
geschr
sterfeli
De
niet w
van Ar
afwerk
den tel
negenti
Rest
Beets'
vinden
zich ee
Zeer
„een I
heeft I
andere
krijgen
men n
In s
van ni
grondij
heeft I
Camer
varen
Gron

Een
Camer
en gee
ouzen
lijk, d
van de
van zij
Camer
merken
geschr
sterfeli
De
niet w
van Ar
afwerk
den tel
negenti
Rest
Beets'
vinden
zich ee
Zeer
„een I
heeft I
andere
krijgen
men n
In s
van ni
grondij
heeft I
Camer
varen
Gron

Een
Camer
en gee
ouzen
lijk, d
van de
van zij
Camer
merken
geschr
sterfeli
De
niet w
van Ar
afwerk
den tel
negenti
Rest
Beets'
vinden
zich ee
Zeer
„een I
heeft I
andere
krijgen
men n
In s
van ni
grondij
heeft I
Camer
varen
Gron

Een
Camer
en gee
ouzen
lijk, d
van de
van zij
Camer
merken
geschr
sterfeli
De
niet w
van Ar
afwerk
den tel
negenti
Rest
Beets'
vinden
zich ee
Zeer
„een I
heeft I
andere
krijgen
men n
In s
van ni
grondij
heeft I
Camer
varen
Gron

Een
Camer
en gee
ouzen
lijk, d
van de
van zij
Camer
merken
geschr
sterfeli
De
niet w
van Ar
afwerk
den tel
negenti
Rest
Beets'
vinden
zich ee
Zeer
„een I
heeft I
andere
krijgen
men n
In s
van ni
grondij
heeft I
Camer
varen
Gron

Een
Camer
en gee
ouzen
lijk, d
van de
van zij
Camer
merken
geschr
sterfeli
De
niet w
van Ar
afwerk
den tel
negenti
Rest
Beets'
vinden
zich ee
Zeer
„een I
heeft I
andere
krijgen
men n
In s
van ni
grondij
heeft I
Camer
varen
Gron

een profes-
sor, Nijkerle.

blick. Van
ers wordt
critici aan-
ize letter-
uwt blijk-
ondanks
te verhan-
blijven zij
stwikelde

hun leven
ie men —
standbeeld
ok het na-
en aan de
g zal ont-
monument
s meer is
en, dat in
e geslacht

ijdlang in
e oplagen
en fel op-
n is hun
en iemand
eens ter

weest, van
erwachting
maar wien

En deze
n gehande-
e met de
oon, bleef
ksbezit.

nd, wiens
g naar een
ken reeds
en stichte-
predikant-
kenkasten,
lent Hilde-
een luxe

che, maar
van Hilde-
„onsterfe-
ver en zijn
Kegge, be-
omers, een
zen en ge-
ool-bemin-
sterfelijk".
jaren ver-

le Camera
standbeeld
ust blijven
aan. Tijd-

n den stijl
grootsten
Huel, den
hi gedaan.
n hun tijd
en, hebben
rand min-
ds hekelen
en zij kon-
der in zou
elen jongen
eserveerde,
spilde aan
n ook de
g voor den
and.

erde velen
r, den ge-
enaar, die
idel, onbe-
Zoo gingen
ten, zonder
a de litera-

de Camera
ssche werk
vust te zijn,
and anders

e daad van
Beets, zelfs
essor, deel
Hildebrand.
hoofdstuk
lgsten ver-
er, dat ein-
en schoone
dat hij bij

ebeloon en
en man, die
lariteit ge-
or den min-

herdenking

is daarom goed gekozen: „Een Kapper over een Professor". Wel blijkt den lezer spoedig, dat het aandeel van dien heuschen kapper slechts gering is; het bepaalt zich tot enkele anecdotische herinneringen, want het verschil tusschen een kapper en een professor was in de vorige eeuw wel zoo groot, dat men geen vertrouwelijken omgang mag verwachten. De schrijver volgt echter den kapper op den voet en geeft tal van inlichtingen over de inrichting van het huis, speciaal van de studeerkamer, den tuin en enkele trouwe vrienden.

In dit huiselijk milieu leert men den mensch Beets kennen en waardeeren, men vindt het verklaarbaar, dat in die gezellige sfeer het huiselijk lied ontstond, dat van tevredenheid en dankbaarheid getuigde. Begrijpelijk wordt nu ook het verzet van Beets tegen allerlei nieuwigheden — niet alleen in de taal.

De introductie door den kapper in het huiselijk leven van Beets, veroorlooft den schrijver zich van een zeer vlotten, gezelligen praat-stijl te bedienen, waardoor dit gedeelte heel onderhoudend geschreven is. Wanneer met het derde hoofdstuk de schrijver de taak van den echten kapper overneemt, om nu zelf den ouden professor wat op te kammen, toont hij zich een bijzonder geschikt geestelijken coiffeur. Hij geeft ons nu het beeld van den echten Beets, zooals zijn tijdgenooten hem zagen, kenden, en eerden. Het is een wijs man, die ons hier tegenkomt uit deze bladzijden, waarin zijn omgang geteekend wordt met de grootsten van zijn tijd, geestverwanten en andersgezinden; een man wiens wijsheid gefundeerd is op de scherpe opmerksaamheid, de open eerlijkheid en den lijnen humor van Hildebrand.

Men kan den professor Beets niet losmaken van den student Hildebrand. Zij, die in de Camera alleen een studentkoozen aanval zien op de burgerlijke samenleving van zijn tijd, miskennen de groote betekenis die dit stylistisch meesterwerk heeft gehad. Men leze het groote hoofdstuk, dat Ritter wijdt aan dit jeugdwerk, om het in zijn diepere betekenis te begrijpen. Het is geen critiekloze waardeering, maar een gedocumenteerde uitlegging ervan, waardoor men te meer zal genieten van de herlezing der prachtige novellen. En tevens zal men in den professor Beets nog den luimigen student herkennen. „De hekelaar, de „castigator temporis acti" werd een uitzegger van levenswijsheid, even luimig dikwijls, even onbarmhartig als Hildebrand". Met dezen Beets brengt de kapper ons in aanraking.

Een kort slothoofdstuk over „de kritiek op de Camera", gaat na, hoe er is gereageerd op dit boek en geeft tevens de gronden aan, waarop het voor onzen tijd nog waarde heeft. Dan wordt het duidelijk, dat de populariteit van een boek niet afhangt van de grilligheid van het lezend publiek, maar van zijn eigen innerlijke waarde. Een boek als de Camera, waarin het volk ten allen tijde zijn kenmerkende karaktertrekken zal terugvinden, is niet geschreven voor een bepaalden tijd, maar is „onsterfelijk".

De aantrekkelijkheid van Ritter's boek wordt niet weinig verhoogd door de mooie teekeningen van Anton Pieck, die door hun fijne en geestige afwerking de juiste sfeer aanbrengen. Samen met den tekst geven zij een voortreffelijk beeld van de negentiende eeuw.

Rest mij nog te vermelden enkele facsimilés van Beets' handschrift. Zij die zich deskundig achten, vinden hier gelegenheid ook nog uit het schrift zich een beeld te vormen van den professor Beets.

Zeer bescheiden noemt de schrijver dit boek „een hors d'oeuvre in de Beetsliteratuur". Hij heeft het echter daarmee zwaar gemaakt voor anderen, die de hoofdschotels zullen te verzorgen krijgen. Deze smakelijke garnerde schotel moet men niet laten passeeren.

In smeuligen vorm, met aardige anecdoten, tal van nieuwe gegevens uit onuitgegeven brieven, grondige beschouwingen en scherpe opmerkingen heeft Ritter een pracht inleiding gegeven op de Camera, en tevens een boek, dat recht laat wederbaren aan den te veel miskenden professor Beets.

Gron.

H. S.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

Religie en Samenleving.

In ons vorig artikel (21 Oct.) hebben wij een klein gedeelte van een hoofdstuk van Peter Drucker's werk: „The End of Economic Man" weergegeven. Dat hoofdstuk handelt over wat de schrijver noemt de „mislukking der Kerken", der „Kerkelijke verkondiging".

Drucker ziet de 19de eeuw beheerscht door de „mechanische en economische opvatting der samenleving", anders uitgedrukt: door het „burgerlijk kapitalisme en zijn tegenvoeter, het Marxistisch Socialisme". Tegen deze overheersching komt krachtig verzet vanuit kerkelijke kringen, die, meent de auteur, tegelijk strijden tegen de „zelfgenoegzame officiële Kerk". Men kan, gaat hij

voort, uit hun succes afleiden, in hoeverre hun vrees door hun geloofsgenooten werd gedeeld. „Zelfs op het politieke terrein der formeele democratie, die de mechanische opvatting der samenleving zoo volkomen tot uitdrukking bracht, dat zij bijna geen plaats liet aan groepen, die deze opvatting niet deelden, ontstonden Christelijke politieke partijen. Zij werden, ten minste ten deele, geleid door hun wetenschap omtrent het uiteinde-lijk resultaat der mechanistische ontwikkeling, en door het verlangen dit proces te stuiten".

Alleen al over deze regelen zou een uitvoerige beschouwing op haar plaats zijn. Inderdaad heeft de „mechanistische en economische opvatting der samenleving", de idee, dat zij alleen aan het economische principe zou zijn onderworpen, de overspanning der economische gedachte, heel veel kwaad gesticht. En eveneens de mechanistische conceptie van het leven, die nauw met de economische verbonden is. Zij doet dat nog, want in dezen tijd komt zij in het autarkistisch streven en „dit streven beheerschende geloof in de almacht der techniek, met nieuwe kracht naar voren. In de wereldbeschouwing der totalitaire staten (laten wij een oogenblik deze generaliseerende uitdrukking mogen gebruiken) zijn verschillende motieven te onderkennen. Maar dit is zeker: het gansche leven wordt daar ondergeschikt gemaakt aan het doel der voortbrenging. Geen Zondag is heilig, geen menschelijk recht veilig; voor geen enkele grens houdt de beweging, die het autarkistisch streven leidt, halt. En ook dit is zeker, dat de belijders van het Christelijk geloof het groote gevaar der aangeduide opvatting van de menschelijke samenleving hebben gezien, dat zij zich aanstonds tegen het voordringen dier conceptie hebben verzet. Dat bewijst de geestelijke strijd in de vorige eeuw, en die nog steeds voortgezet wordt, duidelijk. De strijd tegen het liberalisme en het socialisme, tegen elke beweging, die de wet Gods verwierp en dat thans ook doet. Maar ter andere zijde is het verkeerd, de „Christelijke beweging" louter als een reactie te beschouwen op een gevaar, dat de wereld bedreigt. Natuurlijk: er is steeds verzet tegen „machten der duisternis", en dit verzet neemt toe, wanneer die machten zich krachtiger willen laten gelden. Primaire is echter het vaste geloof in God, de gehoorzaamheid aan Zijn Wet, de volledige overgave tot Zijn dienst. Daar is voor den belijder geen keus. Gods Woord schrijft hem voor, hoe hij moet handelen.

Drucker, die zeker bepaalde gevaren, die de gansche menschelijke samenleving bedreigen, onderkent, ziet deze niet als uiting van opstand tegen God, en daarom ook niet de Christelijke wederstand als strijd tegen de openbaringen der zonde. Daarom is zijn oordeel over die reactie in wezen onjuist. Het gaat er niet in de eerste plaats om, een bepaald proces in zijn ontwikkeling te stuiten — natuurlijk ook dat kan mede doel zijn van de actie der belijders — het gaat om den strijd voor de komst van het Koninkrijk Gods en de volkomen nederlaag van Satan.

Volgen wij echter eerst den schrijver van „The End of Economic Man" in zijn verdere beschouwingen.

De liberale en socialistische auteurs in de vorige eeuw, lezen we, die zich met het verzet binnen de Kerken bezig hielden, hebben ons de overtuiging willen bijbrengen, dat de religie „slechts den weg naar den vooruitgang versperde". Het is, gaat Drucker voort, natuurlijk waar, dat de Kerken dikwijls de zijde van het feudalisme en de monarchie kozen, omdat deze ook anti-mechanistisch, anti-kapitalistisch en anti-socialistisch waren. Maar de nieuwe krachten binnen de kerken waren veel sterker anti-feudalistisch en anti-monarchistisch, dan zelfs het kapitalisme en het socialisme. Zij concentreerden zich op de ontwikkeling van „a-mechanistische principes, om de maatschappij: het product van kapitalisme en socialisme, voor ondergang te behoeden, na de onvermijdelijke ineenstorting harer vormende substantie. Misschien waren de pausen en de bisschoppen, de fatsoenlijke hofpredikers van Koningin Victoria en de Hohenzollerns, de officiële auteurs van godsdienstige leerboeken en „programma's", zich van dat alles volkomen onbewust. Misschien geloofden zij, dat al het kwaad, dat hun tijd voortbracht, zijn oorsprong in de „geldgierigheid" der burgerlijke klasse, het gemis aan religie bij de arbeiders, en het „atheïsme" van de vrijmetselaars had. Misschien hebben zij ook wel het streven naar ontwikkeling als gevaarlijk beschouwd, de verzekering tegen brandschade als in strijd met de Goddelijke voorzienigheid veroordeeld, en de inenting als een „vermindering van Gods evenbeeld" verworpen. Met andere woorden: zij hebben wellicht al de dwaasheden, zwakheden, vooroordeelen en ondeugden van hun tijd en hun klasse overgenomen... maar al die kerkelijke hoogwaardigheidsbekleeders waren niet meer verlegenwaardigders van de werkelijk bewegende krachten, dan dergelijke regeerders gewoonlijk zijn. Zonder dat zij het zagen, ontwikkelden zich bewegingen in de Kerken, die in een geheel ver-

schillende richting „stuurden". Zij streefden er-naar, zich voor te bereiden voor den tijd, om na het innerlijk verval der substantie, die de samenleving had gevormd, aan die samenleving een geheel nieuwe basis en een geheel nieuwe doelstelling te geven. In plaats van de economische en sociale ontwikkeling te bestrijden, inplaats van zich over te geven aan een verlangen naar den goeden ouden tijd, aanvaardden zij de sociale werkelijkheid als een voldoende feit. Aldus Drucker.

Het is goed om een oogenblik het gezegde nader te beschouwen. Want nog duidelijker dan uit de eerst aangehaalde regelen, blijkt, dat Drucker een totaal verkeerd beeld van de Kerk heeft. Wij laten nu zijn al te „goedkoop" en in wezen minderwaardige opmerkingen over kerkelijke autoriteiten voor wat zij zijn: opgeblazen, krenkende woorden, die echter alleen dengene kunnen treffen, die ze uit. Er zijn nu eenmaal menschen, die niet over de Kerk kunnen praten, of zij moeten het hebben over het verstarde conservatisme „harer leiders", de bekrompenheid van velen harer leden, enzoo-voorts. Menschen, die met de pretentie komen, dat zij ver verheven zijn boven dat „klein gedoe", die zoogenaamd met „breeden blik" de wereld beschouwen en het „stumperig en dom handelen hunner medemenschen", met verachting aanzien, maar die, ondanks hun (vermeende) „superioriteit", niet in staat zijn tot de fundamentele van het Christelijk geloof door te dringen en niet kunnen of willen zien, wat den geloovige tot in het diepst van zijn ziel beweegt. Weest nu vooral voorzichtig, wanneer zulke menschen met hun waardeering komen. En daarmee komt Drucker. Want hij prijst immers de „anti-mechanistische bewegingen", die zich in de Kerk „ontwikkelde", en die aan de samenleving „een geheel nieuwe basis" wilden geven, op het oogenblik van de algeheele ineenstorting van de oude mechanistische fundamentele.

Ieder voelt, dat deze „waardeering" aan de Kerk geen recht doet. In het voorafgaande gedeelte is daarover reeds het een en ander gezegd. Van hoeveel belang de critiek op wereldbeschouwingen, die het menschelijk wezen als schepsel Gods aantasten, en daarmee de geheele menschelijke samenleving (hetgeen in dezen tijd overduidelijk blijkt) ook is, deze critiek is slechts een onderdeel der kerkelijke verkondiging van het Woord van God. Haar te beschouwen als een maatschappelijke beweging, los van haar fundament, is geheel verkeerd. Men kan nog verder gaan: Drucker noemt verschillende mannen, die die bewegingen zouden hebben geleid. Dat juist deze haar doel niet bereiken, komt mede voort uit 't feit, dat zij, hoewel „kerkelijk", hun kracht niet geheel aan de Schrift ontleenden. De geschiedenis der laatste eeuw is rijk aan voorbeelden.

Een zaak ziet echter Drucker duidelijk: namelijk de groote macht van de mechanistische en economische conceptie. Hij ziet haar duidelijker dan b.v. Lord Stamp in zijn „Christianity and Economics", hoewel de laatste voor zijn Christelijke belijdenis uitkomt, en juist wil onderzoeken wat de Christelijke religie voor de gansche samenleving werkelijk beteekent. Wij hopen daar later op terug te komen.

De meening van Drucker, dat de betekenis der religie blijkt uit de reactie harer belijders tegen een bepaalde maatschappij-opvatting, tegen de overheersching van het economische in de samenleving, is bij hem het uitgangspunt van zijn beschouwingen. Zoo meent hij, dat het succes van de pogingen tot verzet, het „wijdverbreide geloof in de machteloosheid der religie", logenstrafft. In werkelijkheid, gaat hij voort, hebben verreweg de meeste instellingen der hedendaagsche samenleving, die het leven voor de massa's dragelijk maken, hun oorsprong aan die godsdienstige krachten te danken, omdat zij niet uitsluitend zijn gebouwd op het nu geheel bezwoken fundament van den „Economischen mensch".

Het bewustzijn van de „nonconformisten" in Engeland kwam het eerst in opstand tegen de waardeering van den arbeid als die van een stof-felijk goed, als die van koopwaar. Tot de eerste arbeidswetten die de arbeidsuren van vrouwen en kinderen beperkten, gaf het Christelijk „revival", dat zich om Lord Shaftesbury groepeerde, en dat heftig door de liberalen als de zwartste reactie werd aangevallen, den stoot. In Duitschland werd de idee van sociale verzekering door een verwante Evangelische beweging, gepropageerd. De werkegevers en de socialistischen beiden wezen die gedachte, om de arbeiders tegen de machine te beschermen, af. De laatsten, omdat zij sociale verzekering als een poging beschouwden om de „onvermijdelijke ineenstorting van het kapitalisme" te vertragen. (Inderdaad is het juist, dat verschillende leiders van revolutionaire arbeidersbewegingen elke poging om verbetering in de arbeidsvoorwaarden en levensomstandigheden te krijgen, tegengingen. Dat was de fatale uitwerking van sommige zoogenaamde profetieën. Trouwens ook in onze dagen ervaren we, dat werkelijke belangen van de economisch zwakkeren opgeofferd zijn aan een of andere revolutionaire idee; met de massa wordt dikwijls een wrede spel bedreven).